

Mikołaj Piotrowski

(Doctoral School of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland)

<https://orcid.org/0000-0001-5915-8740>

e-mail: mikolajpiotrowski@protonmail.ch

Kompetencje historyczne Polaków pod względem elementarnej wiedzy oraz idealizmu politycznego – wyniki badania sondażowego

Historical Competence of Poles in Terms of Elementary Knowledge and Political Idealism – Results of a Survey

ABSTRACT

In July 2022, ABR SESTA Sp. z o.o., commissioned by the University of Warmia and Mazury in Olsztyn, conducted a survey of the historical competences of Poles on a representative quota sample of 1001 people. Its results, in terms of elementary knowledge, leave much to be desired. This applies both to knowledge of universal history and recognition of Poles with world-class, non-political achievements. The political idealism of the respondents is also worrying.

Key words: historical competence, historical knowledge, political idealism, survey research

PUBLICATION INFO				
			 e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060	
THE AUTHOR'S ADDRESS: Mikołaj Piotrowski, the Doctoral School of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn, 5 Michał Opaczowski Street, Olsztyn 10-719, Poland				
SOURCE OF FUNDING: authors' own funds				
SUBMITTED: 2023.08.12		ACCEPTED: 2025.07.31	PUBLISHED ONLINE: 2025.10.31	
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh			EDITORIAL COMMITTEE e-mail: reshistorica@umcs.pl	
 DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS				

STRESZCZENIE

W lipcu 2022 roku ABR SESTA Sp. z o.o. na zlecenie Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie przeprowadziła sondażowe badanie kompetencji historycznych Polaków na liczącej 1001 osób, reprezentatywnej próbie kwotowej. Jego wyniki pod względem elementarnej wiedzy pozostawiają wiele do życzenia. Tyczy się to zarówno znajomości historii powszechnej, jak i rozpoznawalności Polaków mających światowej klasy, niepolityczne osiągnięcia. Niepokojący jest także idealizm polityczny ankietowanych.

Słowa kluczowe: kompetencje historyczne, wiedza historyczna, idealizm polityczny, badanie sondażowe

Kompetencje historyczne oprócz walorów czysto poznawczych mają trudne do zignorowania znaczenie praktyczne. Wskazują na to nie tylko zdrowy rozsądek czy łacińskie sentencje¹, ale współczesne publikacje naukowe dotyczące przykładowo polityki historycznej² lub wojny informacyjnej³.

Dla zachowania i rozwoju tychże kompetencji istotny jest ich pomiar, pozwalający określić braki i zarazem wyznaczyć kierunki przeciwdziałania. Szkolne egzaminy spełniają to zadanie tylko częściowo, jako że dotyczą najmłodszej części społeczeństwa, będącej ponadto w trakcie lub zaraz po zakończeniu nauki, co utrudnia weryfikację ugruntowanych umiejętności⁴.

Alternatywę stanowią badania sondażowe, niejednokrotnie w tym obszarze przeprowadzone. Z ich wynikami można zapoznać się na przykład w raporcie CBOS⁵, publikacji IPN⁶ czy w artykule opublikowanym na łamach czasopisma naukowego „Klio”⁷. Występuje jednak deficyt badań, które przedstawiałyby kompetencje historyczne Polaków w zakresie znajomości historii powszechnej, idealizmu politycznego bądź też rozpoznawalności rodaków mających światowej klasy, niepolityczne osiągnięcia.

Dlatego też w lipcu 2022 roku ABR SESTA Sp. z o.o.⁸ na zlecenie Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie przeprowadziła kolejne

¹ *Historia magistra vitae (est)*, <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780197583104.001.0001/acref-9780197583104-e-866> [dostęp: 11.08.2023].

² R. Chwedoruk, *Polityka historyczna*, Warszawa 2018, s. 9 i nn.

³ L. Sykułski, *Rosyjska geopolityka a wojna informacyjna*, Warszawa 2019, s. 131.

⁴ E. Nęcka et al., *Psychologia poznawcza*, Warszawa 2020, s. 354 i nn.

⁵ CBOS, *Świadomość historyczna Polaków*, oprac. M. Bożewicz, Komunikat z Badań nr 68/2016, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2016, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_068_16.PDF, s. 5–6 [dostęp: 11.08.2023].

⁶ *Edukacja dla Pamięci*, oprac. K. Malicki, S. Wilk, I. Żuk, Warszawa 2023, <https://ipn.gov.pl/download/1/846073/EdukacjaDlaPamieciPLkor.pdf>, s. 16 i nn. [dostęp: 11.08.2023].

⁷ M. Piotrowski, *Świadomość historyczna Polaków pod względem elementarnej wiedzy oraz dumy i wstydu – wyniki badania sondażowego*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2023, 64, 4, s. 164–165.

⁸ ABR SESTA, <https://abrsesta.com/pl/> [dostęp: 11.08.2023].

sondażowe badanie kompetencji historycznych Polaków. Przeprowadzono je na liczącej 1001 osób, reprezentatywnej⁹ próbie kwotowej¹⁰, w oparciu o wyniki wstępne Narodowego Spisu Powszechnego 2021¹¹, uwzględniając płeć, wiek, wykształcenie i województwo,

Tabela 1. Struktura próby ze względu na płeć, wiek i wykształcenie (w %)

Wiek	Wyższe*		Średnie		Niższe*	
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
18–24	0,6	0,8	3,4	3,4	1,9	1,4
25–34	3,9	5,7	4,1	4,1	2,1	1,5
35–44	4,4	6,4	4,4	4,4	3,4	2,4
45–54	2,3	3,3	3,6	3,6	4,7	3,3
55–64	1,4	2,1	4,0	4,0	5,6	3,9

* Osoby z wykształceniem wyższym należy rozumieć jako posiadające tytuł zawodowy. *Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20220000574/U/D20220574Lj.pdf>, s. 48 [dostęp: 11.08.2023].

** Osoby z wykształceniem „niższym” należy rozumieć jako nieposiadające matury.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Struktura próby ze względu na województwo (w %)

dolnośląskie	8	podkarpackie	4
kujawsko-pomorskie	5	podlaskie	3
lubelskie	7	pomorskie	5
lubuskie	2	śląskie	14
łódzkie	6	świętokrzyskie	3
małopolskie	8	warmińsko-mazurskie	2
mazowieckie	14	wielkopolskie	9
opolskie	2	zachodniopomorskie	4

Źródło: opracowanie własne.

Badanie miało postać wywiadu kwestionariuszowego¹² zrealizowanego techniką CAWI (*Computer-Assisted Web Interview*) w ramach badania dedykowanego. Na 3064 osoby, które przyjęły zaproszenie (nie znając tematu

⁹ P. Jakubowski, *Reprezentatywność badań reprezentatywnych*, Poznań 2015, s. 9–11.

¹⁰ M. Szreder, *Metody i techniki sondażowych badań opinii*, Warszawa 2010, s. 59–60.

¹¹ NSP 2021 – wyniki wstępne, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-wstepne/> [dostęp: 11.08.2023].

¹² A. Giddens, P.W. Sutton, *Socjologia*, tłum. O. Siara, A. Szulżycka, P. Tomanek, Warszawa 2012, s. 51–52.

badania), 44 zrezygnowały na etapie ekranu startowego. Kolejnych 103 ankietowanych pominięto ze względu na brak odpowiedzi na wszystkie pytania, a 34 odrzucono z powodu zbyt krótkiego czasu odpowiedzi czy też błędów w pytaniach kontrolnych. W końcu 1882 osoby pominięto z powodu niespełniania wymogów wynikających z próby kwotowej.

Kwestionariusz składał się z trzech bloków pytań. Pierwszy badał elementarną znajomość historii powszechnej, drugi rozpoznawalność światowej klasy postaci z niepolitycznej historii Polski, a trzeci poziom idealizmu politycznego.

W bloku pierwszym poproszono ankietowanych o odpowiedź na pytanie: „Z którym okresem w dziejach najbardziej kojarzą się Panu/Pani następujące postaci historyczne? Proszę przyjąć, że każda z możliwych odpowiedzi poprawna jest tylko raz. Adolf Hitler, Elżbieta I, Józef Stalin, Karol Wielki, Ludwik XIV, Napoleon Bonaparte, Oktawian August, Otto von Bismarck, Piotr I Wielki, Zygmunt Luksemburski”.

Dla każdej postaci ankietowani mogli udzielić jednej z następujących odpowiedzi: „Stary i nowy świat w okresie cywilizacji klasycznych”, „Kształtowanie średniowiecza”, „Późne średniowiecze”, „Narodziny świata nowożytnego 1453–1603”, „Świat w XVII wieku”, „Świat w XVIII wieku”, „Świat w latach 1800–1850”, „Świat od Wiosny Ludów do I wojny światowej”, „Wielkie wojny XX wieku (1914–1945)”, „Od drugiej wojny światowej do XXI wieku”.

Dobór postaci i okresów opierał się na indeksach kolejnych tomów *Wielkiej historii świata*: III¹³, IV¹⁴, V¹⁵, VI¹⁶, VII¹⁷, VIII¹⁸, IX¹⁹, X²⁰, XI²¹, XII²².

¹³ P. Kaczanowski et al., *Wielka historia świata. Stary i nowy świat w okresie cywilizacji klasycznych*, Kraków 2005, s. 753–762.

¹⁴ A. Bieniek et al., *Wielka historia świata. Kształtowanie średniowiecza*, Kraków 2005, s. 747–757.

¹⁵ K. Baczkowski et al., *Wielka historia świata. Późne średniowiecze*, Kraków 2005, s. 708–720.

¹⁶ S. Grzybowski, *Wielka historia świata. Narodziny świata nowożytnego 1453–1605*, Kraków 2005, s. 646–657.

¹⁷ J. Basista et al., *Wielka historia świata. Świat w XVII wieku*, Kraków 2005, s. 736–744.

¹⁸ J. Basista et al., *Wielka historia świata. Świat w XVIII wieku*, Kraków 2006, s. 678–686.

¹⁹ M. Baczkowski et al., *Wielka historia świata. Świat w latach 1800–1850*, Kraków 2006, s. 672–679.

²⁰ J. Buszko et al., *Wielka historia świata. Świat od Wiosny Ludów do I wojny światowej*, Kraków 2006, s. 594–602.

²¹ J. Łaptos, J. Solarz, M. Zgórniak, *Wielka historia świata. Wielkie wojny XX wieku (1914–1945)*, Kraków 2006, s. 834–843.

²² T. Czekalski et al., *Wielka historia świata. Od drugiej wojny światowej do XXI wieku*, Kraków 2006, s. 832–841.

Dla danego okresu wybrano tę postać, która w odpowiednim tomie pojawiła się na największej liczbie stron. Uznano to za bardziej „obiektywną” miarę znaczenia postaci dla okresu historycznego.

Tego typu miara wykorzystywana jest między innymi przez wyszukiwarki internetowe, z Google na czele, gdzie częstotliwość występowania danego słowa kluczowego określa jego znaczenie dla danej treści. Jedną z metod poprawiania pozycji strony internetowej w wynikach wyszukiwania – w nie zawsze uczciwy sposób – jest właśnie zwiększanie częstotliwości zawartych w niej słów kluczowych²³.

W bloku drugim pytanie wyglądało następująco: „Z czym najbardziej kojarzą się Panu/Pani następujące postaci historyczne? Alfred Tarski, Bronisław Malinowski, Ignacy Łukasiewicz, Mikołaj Kopernik, Paweł Włodkowic”.

Dla każdej postaci ankietowani mogli udzielić jednej z następujących odpowiedzi: „Antropologia”, „Astronomia”, „Logika”, „Petrochemia”, „Tolerancja religijna”.

Dobór postaci opierał się na światowej klasie ich niepolitycznych osiągnięć, polskiej narodowości oraz zróżnicowanych obszarach działalności i okresach historycznych, w których żyli.

W bloku trzecim poproszono ankietowanych o odpowiedź na pytanie: „Jak Pan/Pani sądzi, jakie motywacje kryły się za decyzjami sprawców poniższych wydarzeń historycznych? Wartości czy interesy? Napoleońska Francja tworzy Księstwo Warszawskie z części zaboru pruskiego, Niemcy i Austro-Węgry zapowiadają utworzenie Królestwa Polskiego w przypadku ich zwycięstwa w I wojnie światowej, Stany Zjednoczone zapowiadają utworzenie niepodległego państwa polskiego jako warunku zapewnienia pokoju po I wojnie światowej, Polska odmawia zawarcia sojuszu z hitlerowskimi Niemcami przed II wojną światową²⁴, Wielka Brytania gości Rząd Rzeczypospolitej na uchodźstwie podczas II wojny światowej, Związek Radziecki kładzie kres hitlerowskiej okupacji ziem polskich”.

Dla każdego wydarzenia ankietowani mogli udzielić jednej z następujących odpowiedzi: „Zdecydowanie wartości”, „Raczej wartości”, „Raczej interesy”, „Zdecydowanie interesy”.

Dobór wydarzeń opierał się na ich znaczeniu dla szeroko pojętej niepodległości Polski, a także na ich państwowym i czasowym zróżnicowaniu.

Odpowiedzi na wyżej zaprezentowane pytania ukształtowały się w następujący sposób:

²³ Nieistotne słowa kluczowe, <https://developers.google.com/search/docs/advanced/guidelines/irrelevant-keywords> [dostęp: 11.08.2023].

²⁴ K. Rak, *Polska – niespełniony sojusznik Hitlera*, Warszawa 2019, s. 420 i nn.

Tabela 3. Odpowiedzi na pytanie „Z którym okresem w dziejach najbardziej kojarzą się Panu/Pani następujące postaci historyczne? Proszę przyjąć, że każda z możliwych odpowiedzi poprawna jest tylko raz” (w %)

Postać historyczna	Stary i nowy świat w okresie cywilizacji klasycznych	Kształtowanie średniowiecza	Późne średniowiecze	Narodziny świata nowożytnego 1453–1603	Świat w XVII wieku	Świat w XVIII wieku	Świat w latach 1800–1850	Świat od Wiosny Ludów do I wojny światowej	Wielkie wojny XX wieku (1914–1945)	Od drugiej wojny światowej do XXI wieku
Adolf Hitler	7	0	1	0	0	0	1	1	73	15
Elżbieta I	6	11	9	16	10	8	14	10	2	15
Józef Stalin	6	1	4	1	2	2	3	27	10	44
Karol Wielki	13	26	14	16	12	8	7	3	1	0
Ludwik XIV	4	9	13	15	33	15	8	1	1	0
Napoleon Bonaparte	5	4	4	8	8	21	37	10	2	1
Oktawian August	31	16	12	14	7	7	7	3	2	1
Otto von Bismarck	7	7	7	7	9	15	12	29	2	4
Piotr I Wielki	10	11	18	14	13	15	6	4	4	2
Zygmunt Luksemburski	10	14	17	8	6	8	4	11	3	18

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4. Odpowiedzi na pytanie „Z czym najbardziej kojarzą się Panu/Pani następujące postaci historyczne?” (w %)

Postać historyczna	Antropologia	Astronomia	Logika	Petrochemia	Tolerancja religijna
Alfred Tarski	31	1	38	11	18
Bronisław Malinowski	42	2	23	14	19
Ignacy Łukasiewicz	10	1	16	59	14
Mikołaj Kopernik	2	94	2	2	1
Paweł Włodkowic	15	1	21	15	48

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Odpowiedzi na pytanie „Jak Pan/Pani sądzi, jakie motywacje kryły się za decyzjami sprawców poniższych wydarzeń historycznych? Wartości, czy interesy?” (w %)

Wydarzenie historyczne	Zdecydowanie wartości	Raczej wartości	Raczej interesy	Zdecydowanie interesy
Napoleońska Francja tworzy Księstwo Warszawskie z części zaboru pruskiego.	13	29	41	17
Niemcy i Austro-Węgry zapowiadają utworzenie Królestwa Polskiego w przypadku ich zwycięstwa w I wojnie światowej.	9	23	42	27
Stany Zjednoczone zapowiadają utworzenie niepodległego państwa polskiego jako warunku zapewnienia pokoju po I wojnie światowej.	18	37	32	12
Polska odmawia zawarcia sojuszu z hitlerowskimi Niemcami przed II wojną światową.	44	30	18	8
Wielka Brytania gości Rząd Rzeczypospolitej na uchodźstwie podczas II wojny światowej.	17	37	35	10
Związek Radziecki kładzie kres hitlerowskiej okupacji ziem polskich.	10	19	37	34

Źródło: opracowanie własne.

Podstawowego opracowania statystycznego dokonała ABR SESTA Sp. z o.o., posługując się przy tym programem IBM SPSS Statistics²⁵. Przed rozpoczęciem właściwych obliczeń utworzono dwie zmienne pomocnicze: wiedza i wartości-interesy. Dla danego respondenta wiedza równa się liczbie pytań z bloku pierwszego i drugiego, na które udzielił on prawidłowej odpowiedzi (od 0 do 15). Wartości-interesy odpowiada natomiast liczbie punktów uzyskanych w pytaniach z bloku trzeciego (od 6 do 24), gdzie za odpowiedź „Zdecydowanie wartości” przyznaje się jeden punkt, za odpowiedź „Raczej wartości” dwa punkty, za odpowiedź „Raczej interesy” trzy punkty, a za odpowiedź „Zdecydowanie interesy” cztery punkty.

²⁵ SPSS Statistics, <https://www.ibm.com/products/spss-statistics> [dostęp: 11.08.2023].

Po przeprowadzeniu jednoczynnikowych analiz wariancji²⁶ i analiz post hoc²⁷ testami Bonferroniego²⁸, za każdym razem przyjmując poziom istotności²⁹ $\alpha = 0,05$, uzyskano następujące wyniki:

1. Respondenci, którzy uzyskali wyższe wyniki na skali wartości-interesy, częściej wykazywali się większą wiedzą.
2. Respondenci, którzy uzyskali wyższe wyniki na skali wartości-interesy, częściej mieli wykształcenie wyższe niż średnie / niższe.
3. Respondenci, którzy uzyskali wyższe wyniki na skali wartości-interesy, częściej mieli 45–54 lata niż 18–24 lata.
4. Respondenci, którzy wykazali się większą wiedzą, częściej byli mężczyznami.
5. Respondenci, którzy wykazali się większą wiedzą, częściej mieli wykształcenie wyższe.
6. Respondenci, którzy wykazali się większą wiedzą, częściej mieli 45–54 / 55–64 lata niż 18–24 / 25–34 lata.
7. Respondenci, którzy udzielili więcej poprawnych odpowiedzi na pytania z bloku pierwszego, częściej mieli wykształcenie wyższe niż średnie / niższe i częściej mieli wykształcenie średnie niż niższe.
8. Respondenci, którzy udzielili więcej poprawnych odpowiedzi na pytania z bloku pierwszego, częściej mieli 35–44 / 45–54 / 55–64 lata niż 25–34 lata.
9. Respondenci, którzy udzielili więcej poprawnych odpowiedzi na pytania z bloku drugiego, częściej mieli wykształcenie wyższe / średnie niż niższe.
10. Wśród respondentów, którzy udzielili więcej poprawnych odpowiedzi na pytania z bloku drugiego, nie ma różnicy ze względu na płeć czy wiek.
11. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Adolfa Hitlera, częściej mieli 55–64 lata niż 18–24 / 25–34 / 35–44 lata.

²⁶ Analiza wariancji pozwala stwierdzić, czy różnice między średnimi grupowymi zostały spowodowane przez określone czynniki. K. Krejtz, I. Krejtz, R. Albiński, *Jednoczynnikowa analiza wariancji w planie międzygrupowym*, w: *Statystyczny drogowskaz 2. Praktyczne wprowadzenie do analizy wariancji*, red. S. Bedyńska, M. Cypryańska, Warszawa 2013, s. 30 i nn.

²⁷ Analiza post hoc pozwala określić, które średnie grupowe różnią się od siebie w sposób istotny statystycznie. *Ibidem*, s. 46.

²⁸ Test Bonferroniego należy do tzw. testów konserwatywnych, przy pomocy których trudniej uzyskać wynik istotny statystycznie. *Ibidem*, s. 47.

²⁹ Poziom istotności $\alpha = 0,05$ jest powszechnie przyjętą w naukach społecznych „czułością” testów statystycznych. P. Rycielski, A. Brzezicka, Wnioskowanie statystyczne na danych jakościowych. Testy wykorzystujące rozkład chi-kwadrat, w: *Statystyczny drogowskaz 1. Praktyczne wprowadzenie do wnioskowania statystycznego*, red. S. Bedyńska, M. Cypryańska, Warszawa 2013, s. 137–139.

12. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Józefa Stalina, częściej mieli 55–64 lata niż 18–24 / 25–34 lata.
13. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Otto von Bismarcka, częściej mieli 45–54 / 55–64 lata niż 18–24 / 25–34 lata.
14. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Zygmunta Luksemburskiego, częściej mieli 45–54 lata niż 18–24 lata.
15. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Ignacego Łukasiewicza, częściej mieli 55–64 lata niż 18–24 / 25–34 / 35–44 / 45–54 lata i częściej mieli 45–54 lata niż 18–24 lata.
16. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące Związku Radzieckiego udzielali odpowiedzi „Raczej wartości”, częściej mieli 18–24 / 25–34 lata niż 55–64 lata.
17. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące Wielkiej Brytanii udzielali odpowiedzi „Raczej interesy”, częściej mieli 35–44 lata niż 55–64 lata.
18. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Adolfa Hitlera, częściej mieli wykształcenie wyższe / średnie niż niższe.
19. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Józefa Stalina, częściej mieli wykształcenie wyższe niż niższe.
20. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Napoleona Bonaparte, częściej mieli wykształcenie wyższe / średnie niż niższe.
21. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Oktawiana Augusta, częściej mieli wykształcenie wyższe niż średnie / niższe i częściej mieli wykształcenie średnie niż niższe.
22. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Zygmunta Luksemburskiego, częściej mieli wykształcenie wyższe niż niższe.
23. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Alfreda Tarskiego, częściej mieli wykształcenie wyższe / średnie niż niższe.
24. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Ignacego Łukasiewicza, częściej mieli wykształcenie wyższe niż średnie / niższe.
25. Respondenci, którzy udzielili poprawnej odpowiedzi dotyczącej Pawła Włodkowica, częściej mieli wykształcenie wyższe / średnie niż niższe.
26. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące napoleońskiej Francji udzielali odpowiedzi „Zdecydowanie interesy”, częściej mieli wykształcenie wyższe / średnie niż niższe.
27. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące napoleońskiej Francji udzielali odpowiedzi „Raczej wartości”, częściej mieli wykształcenie niższe niż wyższe.
28. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące Niemiec i Austro-Węgier udzielali odpowiedzi „Zdecydowanie interesy”, częściej mieli wykształcenie wyższe / średnie niż niższe.

29. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące Wielkiej Brytanii udzielali odpowiedzi „Zdecydowanie interesy”, częściej mieli wykształcenie wyższe niż niższe.
30. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące Wielkiej Brytanii udzielali odpowiedzi „Zdecydowanie wartości”, częściej mieli wykształcenie niższe niż wyższe.
31. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące Związku Radzieckiego udzielali odpowiedzi „Zdecydowanie interesy”, częściej mieli wykształcenie wyższe / średnie niż niższe.
32. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące Związku Radzieckiego udzielali odpowiedzi „Raczej wartości”, częściej mieli wykształcenie niższe niż wyższe.
33. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące Związku Radzieckiego udzielali odpowiedzi „Zdecydowanie wartości”, częściej mieli wykształcenie niższe niż średnie / wyższe.
34. Częściej byli mężczyznami respondenci, którzy udzielali poprawnej odpowiedzi dotyczącej Adolfa Hitlera, Józefa Stalina, Karola Wielkiego, Ludwika XIV, Otto von Bismarcka, Zygmunta Luksemburskiego i Ignacego Łukasiewicza.
35. Częściej byli mężczyznami respondenci, którzy udzielali odpowiedzi „Zdecydowanie wartości” na pytania dotyczące napoleońskiej Francji, Stanów Zjednoczonych, Polski i Wielkiej Brytanii.
36. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące Polski udzielali odpowiedzi „Raczej wartości”, częściej byli kobietami.
37. Respondenci, którzy na pytanie dotyczące Związku Radzieckiego udzielali odpowiedzi „Zdecydowanie interesy”, częściej byli mężczyznami.

Chcąc przybliżyć związek pomiędzy wykształceniem, wiedzą a wynikami na skali wartości-interesy, przeprowadzono niezależne badanie statystyczne, raz jeszcze posługując się programem IBM SPSS Statistics, przyjmując ten sam poziom istotności $\alpha = 0,05$.

Rozpoczęto od obliczenia podstawowych statystyk opisowych³⁰ wraz z testem Kołmogorowa-Smirnowa³¹. Wykazał on, że zmienne wiedza i wartości-interesy nie przyjmują rozkładu zgodnego z rozkładem normalnym³². Biorąc jednak pod uwagę liczebność próby oraz wartości sko-

³⁰ Statystyki opisowe charakteryzują rozkład wartości zmiennej. Przykładem może być średnia, mediana czy odchylenie standardowe. R. Albiński, A. Elczewski, *Opis i prezentacja danych: tabele, wykresy i statystyki opisowe. Wnioskowanie statystyczne na danych jakościowych. Testy wykorzystujące rozkład chi-kwadrat*, w: *Statystyczny drogowskaz 1...*, s. 94 i nn.

³¹ Testem Kołmogorowa-Smirnowa możemy sprawdzić normalność rozkładu. *Ibidem*, s. 109.

³² Bardziej obrazowo mówiąc, z rozkładem normalnym mamy do czynienia wtedy, gdy wykres zmiennej przypomina krzywą Gaussa, zwaną także krzywą dzwonową. *Ibidem*, s. 103–104.

śności³³ mieszczące się w przedziale $<-1;1>$, przyjęto, że odchylenie to nie jest znaczące³⁴, co umożliwia zastosowanie testów parametrycznych³⁵.

W dalszej kolejności przeprowadzono analizę regresji liniowej³⁶ metodą wprowadzania³⁷. Analiza wykazała, że model był dobrze dopasowany do danych, $F(2,998) = 27,90$; $p < 0,001$, przy czym wyjaśniał jedynie 5,1% zmienności wyników na skali wartości-interesy (skorygowane $R^2 = 0,051$). Potwierdzono dodatni, ale słaby związek zarówno między wiedzą a wynikami na skali wartości-interesy ($\beta = 0,18$; $p < 0,001$), jak i między wykształceniem a wynikami na skali wartości-interesy ($\beta = 0,11$; $p < 0,001$).

Wnioski na podstawie powyższych wyników należy wyciągać z należytą ostrożnością, jako że wiarygodność sondaży jako takich bywa kwestionowana³⁸. Przeprowadzenie badania na próbie kwotowej, przy użyciu techniki utrudniającej kontrolę samodzielności wśród nieco bardziej rzetelnych respondentów, stanowi źródło dodatkowych komplikacji, pomimo że jest to powszechnie praktykowane. Należy także zwrócić uwagę na fakt, że proporcje płci dla poszczególnych poziomów wykształcenia musiały zostać w dużej mierze oszacowane ze względu na ograniczenia wyników wstępnych Narodowego Spisu Powszechnego. W końcu należy pamiętać o jednoczynnikowych analizach wariancji i testach Bonferroniego, których konsekwentne zastosowanie nie było rozwiązaniem optymalnym ze statystycznego punktu widzenia.

Mając to wszystko na względzie, można jednak stwierdzić, że wiedza historyczna Polaków pozostawia wiele do życzenia. Wyniki dla pierwszego i drugiego bloku pytań dość wyraźnie na to wskazują. Do podobnej konkluzji skłaniają również wyniki badań sondażowych przywołanych we wstępie. Możliwa niechęć do „materializmu dydaktycznego”³⁹ czy też „dydaktyki pamięci” (w opozycji do „dydaktyki myślenia”)⁴⁰ zasadniczo tego nie zmienia, jako że generalnie mówimy tu o wiedzy elementarnej.

³³ Bardziej obrazowo mówiąc, skośność informuje nas o symetrii wykresu. *Ibidem*, s. 104–107.

³⁴ D. George, P. Mallery, *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step*, New York 2016, s. 114.

³⁵ Testy parametryczne cechują się większą dokładnością, ale są także bardziej wymagające dla analizowanych danych. R. Albiński, A. Elczewski, *op. cit.*, s. 104.

³⁶ Analiza regresji liniowej pozwala przewidzieć wartości zmiennej objaśnianej, posługując się zmiennymi objaśniającymi. S. Bedyńska, M. Książek, *Statystyczny drogowskaz 3. Praktyczny przewodnik wykorzystania modeli regresji oraz równań strukturalnych*, Warszawa 2012, s. 36 i nn.

³⁷ *Ibidem*, s. 36, 43–44.

³⁸ A. Giddens, P.W. Sutton, *op. cit.*, s. 54.

³⁹ B. Niemierko, *Miedzy oceną szkolną a dydaktyką*, Warszawa 1991, s. 68.

⁴⁰ J. Maternicki, C. Majorek, A. Suchoński, *Dydaktyka historii*, Warszawa 1994, s. 313.

Problemy te może częściowo wyjaśniać erozja edukacji historycznej w ciągu ostatnich dekad, na którą wskazuje przewaga osób starszych. Osobną kwestią są jej przyczyny. Mogłoby to wynikać z nieudanych reform systemu oświaty, zmian kulturowych niesprzyjających szkolnej dyscyplinie czy chociażby negatywnego wpływu nowych mediów. Za przykład niech posłuży fakt, iż sama możliwość „wygooglowania” danej informacji w przyszłości obniża naszą zdolność do jej zapamiętania⁴¹.

W obliczu przedstawionych wyników wątpliwe są także kompetencje Polaków w zakresie historycznego myślenia. Znając bowiem poziom wiedzy zaprezentowany w pierwszym i drugim bloku pytań, należy przypuszczać, że odpowiedzi na pytania z bloku trzeciego były przede wszystkim wyrazem myślenia respondentów, a nie odpowiedniej wiedzy, która jest względnie zaawansowana. Myślenie, wedle którego wartości i interesy są niemalże równorzędnymi czynnikami w stosunkach międzynarodowych, okazało się idealistyczne. Osoba mająca choćby podstawowe kompetencje w tym zakresie, niemająca zarazem szczegółowej wiedzy na temat danego przypadku, powinna skłaniać się ku odpowiedziom „Zdecydowanie interesy” lub „Raczej interesy”, jeśli zależałoby jej na minimalizacji popełnionych błędów. Odmienne postępowanie trudno byłoby uzasadnić nie tylko na gruncie „cynicznego” realizmu neoklasycznego⁴². Tak dużej roli nie przypisują wartościom również inne wiodące nurty współczesnej teorii stosunków międzynarodowych, zwłaszcza w odniesieniu do bardziej odległej w czasie przeszłości. Rozumie się przez to nowy liberalizm⁴³ i konstruktywizm⁴⁴.

Podobnie jak w przypadku wiedzy, problemy te może częściowo wyjaśniać erozja edukacji historycznej w ciągu ostatnich dekad, na którą wskazuje przewaga osób starszych. Jest ona jednak mniej wyraźna i łatwiej ją wyjaśnić innymi czynnikami. Przykładowo mniej idealistyczne odpowiedzi osób starszych mogły równie dobrze wynikać z ich mniej idealistycznej postawy w ogóle, specyficznej dla etapu życia, na którym się znajdują. Te same osoby zbadane kilka dekad wcześniej mogłyby się zachować inaczej. Oczywiście mogłyby także wykazać się innym poziomem wiedzy, ale zapewne byłby on nie gorszy, a może i wręcz lepszy, zważywszy na znacznie krótszy okres od zakończenia szkolnej edukacji.

Niezależnie od czynników oświatowych i różnic w poszczególnych grupach wiekowych warte rozważenia jest także hipotetyczne uwikłanie

⁴¹ M. Spitzer, *Cyfrowa demencja*, tłum. A. Lipiński, Słupsk 2013, s. 85 i nn.

⁴² M. Kaczmarek, *Realizm neoklasyczny*, w: *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieliński, J. Zajac, Warszawa 2015, s. 13 i nn.

⁴³ R. Tenerowicz, *Nowy liberalizm*, w: *Teorie*, s. 29 i nn.

⁴⁴ A. Curanović, *Konstruktywizm*, w: *Teorie*, s. 107 i nn.

powszechnej percepcji stosunków międzynarodowych w mniej lub bardziej idealistyczną debatę publiczną ostatnich dekad, symbolizowaną poniekąd przez *Koniec historii* Francisca Fukuyamy⁴⁵.

Należy również zwrócić uwagę na fakt, iż braki w omawianych kompetencjach historycznych mają nie tylko czysto poznawczy, ale również jak najbardziej praktyczny wymiar. Stosunkowo słaba rozpoznawalność Polaków mających światowej klasy, niepolityczne osiągnięcia nie sprzyja zarówno budowaniu więzi z krajem, jak i jego międzynarodowej promocji. Idealistyczne postrzeganie stosunków międzynarodowych (czy też polityki w ogóle) oddala nas z kolei od urzeczywistnienia choćby części ideałów, paradoksalnie. Historia socjalizmu⁴⁶ jest tego dobrym przykładem (czego stwierdzenie nie oznacza oczywiście bagatelizowania różnych patologii kapitalizmu⁴⁷). Pewną przesłanką mogłaby tu być także teoria gier, wedle której, „gdy do systemu stale napływa pewna mała liczba naiwniaków, których warto wykorzystać, nikczemne strategie sprawdzają się lepiej niż WET-ZA-WET”⁴⁸.

Przy tej okazji można byłoby się także zastanowić nad ostrością podziału na dydaktykę pamięci i dydaktykę myślenia. Owszem, nieduży, ale jednak wykazany, przykładowy związek między tymi kompetencjami zdaje się być tu wystarczającym przyczynkiem do dyskusji. Wyobraźni albo bardziej szczegółowym badaniom należy pozostawić siłę tego związku w przypadku wiedzy historycznej wprost dotyczącej makiawelicznych⁴⁹ postaw władców, choćby tych samych. Do podobnych refleksji skłania również sama natura indukcji, mającej fundamentalne znaczenie dla nauk empirycznych (z historią włącznie)⁵⁰. Pamięć o interesownych poczynaniach władców zdaje się sprzyjać ich nieidealistycznym uogólnieniom i ich późniejszemu kojarzeniu.

Na uwagę zasługuje również przewaga mężczyzn w pierwszym bloku pytań. Kontrastuje ona z lepszym wykształceniem kobiet widocznym choćby w wynikach wstępnych Narodowego Spisu Powszechnego 2021, stanowiących podstawę dla właśnie referowanego badania. Podobna niezgodność wyłania się z badań nad pamięcią⁵¹. Niewykluczone więc, że wynika to ze specyfiki szkolnych i popularyzatorskich treści historycznych,

⁴⁵ F. Fukuyama, *Koniec historii*, tłum. T. Biedroń, M. Wichrowski, Poznań 1996, s. 9 i nn.

⁴⁶ F.A. von Hayek, *Droga do zniewolenia*, tłum. K. Gurba et al., Kraków 1996, s. 11 i nn.

⁴⁷ S. Zuboff, *Wiek kapitalizmu inwigilacji*, tłum. A. Unterschuetz, Poznań 2020, s. 45 i nn.

⁴⁸ K. Binmore, *Teoria gier. Krótkie wprowadzenie*, tłum. I. Konarzewska, Łódź 2017, s. 94.

⁴⁹ N. Machiavelli, *Książe*, tłum. C. Nanke, Kęty 2013, s. 12–13.

⁵⁰ A.B. Stępień, *Wstęp do filozofii*, Lublin 1989, s. 143 i nn.

⁵¹ P.D. Loprinzi, E. Frith, *The Role of Sex in Memory Function: Considerations and Recommendations in the Context of Exercise*, „Journal of Clinical Medicine” 2018, 7(6), s. 132 i nn.

zdominowanych szeroko pojętą, polityczną tematyką, bardziej atrakcyjną dla mężczyzn. Pewną poszlaką na to wskazującą mógłby być brak przewagi mężczyzn w drugim bloku pytań, dotyczącym postaci znanych przede wszystkim z niepolitycznych osiągnięć. Z drugiej strony patrząc, mogło być to także spowodowane niższym poziomem trudności, niepozwalającym na wykazanie się przewagą, jako że zarówno w pierwszym, jak i drugim bloku pytań mediana⁵² poprawnych odpowiedzi wynosiła trzy, pomimo dwukrotnie większej liczby pytań w bloku pierwszym.

Badanie sfinansowano ze środków na infrastrukturę badawczą w ramach doktoratu wdrożeniowego⁵³.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Printed sources (Źródła drukowane)

Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20220000574/U/D20220574Lj.pdf> [dostęp: 11.08.2023].

Studies (Opracowania)

Albiński R., Elczewski A., *Opis i prezentacja danych: tabele, wykresy i statystyki opisowe, Wnioskowanie statystyczne na danych jakościowych. Testy wykorzystujące rozkład chi-kwadrat*, w: *Statystyczny drogowkaz 1. Praktyczne wprowadzenie do wnioskowania statystycznego*, red. S. Bedyńska, M. Cypriańska, Warszawa 2013.

Baczkowski M. et al., *Wielka historia świata. Świat w latach 1800–1850*, Kraków 2006.

Baczkowski K. et al., *Wielka historia świata. Późne średniowiecze*, Kraków 2005.

Basista J. et al., *Wielka historia świata. Świat w XVIII wieku*, Kraków 2006.

Basista J. et al., *Wielka historia świata. Świat w XVII wieku*, Kraków 2005.

Bedyńska S., Książek M., *Statystyczny drogowkaz 3. Praktyczny przewodnik wykorzystania modeli regresji oraz równań strukturalnych*, Warszawa 2012.

Bieniek A. et al., *Wielka historia świata. Kształtowanie średniowiecza*, Kraków 2005.

Binmore K., *Teoria gier. Krótkie wprowadzenie*, tłum. I. Konarzewska, Łódź 2017.

Buszko J. et al., *Wielka historia świata. Świat od Wiosny Ludów do I wojny światowej*, Kraków 2006.

Chwedoruk R., *Polityka historyczna*, Warszawa 2018.

Curanović A., *Konstruktywizm*, w: *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieler, J. Zajac, Warszawa 2015.

Czekalski T. et al., *Wielka historia świata. Od drugiej wojny światowej do XXI wieku*, Kraków 2006.

Edukacja dla Pamięci, oprac. K. Malicki, S. Wilk, I. Żuk, Warszawa 2023, <https://ipn.gov.pl/download/1/846073/EdukacjaDlaPamieciPLkor.pdf> [dostęp: 11.08.2023].

Fukuyama F., *Koniec historii*, tłum. T. Biedroń, M. Wichrowski, Poznań 1996.

⁵² R. Albiński, A. Elczewski, *op. cit.*, s. 95–96.

⁵³ *Doktoraty wdrożeniowe – czyli jak wygrać trzy razy*, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/doktoraty-wdrozeniowe-czyli-jak-wygrac-trzy-razy> [dostęp: 11.08.2023].

- George D., Mallery P., *IBM SPSS Statistics 23 Step by Step*, New York 2016.
- Giddens A., Sutton P.W., *Socjologia*, tłum. O. Siara, A. Szulżycka, P. Tomanek, Warszawa 2012.
- Grzybowski S., *Wielka historia świata. Narodziny świata nowożytnego 1453–1605*, Kraków 2005.
- Jakubowski P., *Reprezentatywność badań reprezentatywnych*, Poznań 2015.
- Kaczanowski P. et al., *Wielka historia świata. Stary i nowy świat w okresie cywilizacji klasycznych*, Kraków 2005.
- Kaczmarek M., *Realizm neoklasyczny*, w: *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieliński, J. Zajac, Warszawa 2015.
- Krejtz K., Krejtz I., Albiński R., *Jednoczynnikowa analiza wariancji w planie międzygrupowym*, w: *Statystyczny drogowskaz 2. Praktyczne wprowadzenie do analizy wariancji*, red. S. Bedyńska, M. Cypriańska, Warszawa 2013.
- Loprinzi P.D., Frith E., *The Role of Sex in Memory Function: Considerations and Recommendations in the Context of Exercise*, „Journal of Clinical Medicine” 2018, 7(6).
- Łaptos J., Solarz J., Zgórnjak M., *Wielka historia świata. Wielkie wojny XX wieku (1914–1945)*, Kraków 2006.
- Maternicki J., Majorek C., Suchoński A., *Dydaktyka historii*, Warszawa 1994.
- Nęcka E. et al., *Psychologia poznawcza*, Warszawa 2020.
- Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką*, Warszawa 1991.
- Piotrowski M., *Świadomość historyczna Polaków pod względem elementarnej wiedzy oraz dumy i wstydu – wyniki badania sondażowego*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2023, 64, 4.
- Rak K., *Polska – niespełniony sojusznik Hitlera*, Warszawa 2019.
- Rycielski P., Brzezicka A., *Wnioskowanie statystyczne na danych jakościowych. Testy wykorzystujące rozkład chi-kwadrat*, w: *Statystyczny drogowskaz 1. Praktyczne wprowadzenie do wnioskowania statystycznego*, red. S. Bedyńska, M. Cypriańska, Warszawa 2013.
- Spitzer M., *Cyfrowa demencja*, tłum. A. Lipiński, Słupsk 2013.
- Stępień A.B., *Wstęp do filozofii*, Lublin 1989.
- Sykulski L., *Rosyjska geopolityka a wojna informacyjna*, Warszawa 2019.
- Szreder M., *Metody i techniki sondażowych badań opinii*, Warszawa 2010.
- Tenerowicz R., *Nowy liberalizm*, w: *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieliński, J. Zajac, Warszawa 2015.
- von Hayek F.A., *Droga do zniewolenia*, tłum. K. Gurba et al., Kraków 1996.
- Zuboff S., *Wiek kapitalizmu inwigilacji*, tłum. A. Unterschuetz, Poznań 2020.

Literature (Literatura)

Machiavelli N., *Książę*, tłum. C. Nanke, Kęty 2013.

Websites (Strony internetowe)

- <https://abrsesta.com/pl/> [dostęp: 11.08.2023].
- https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_068_16.PDF [dostęp: 11.08.2023].
- <https://developers.google.com/search/docs/advanced/guidelines/irrelevant-keywords> [dostęp: 11.08.2023].
- <https://www.ibm.com/products/spss-statistics> [dostęp: 11.08.2023].
- <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-wstepne/> [dostęp: 11.08.2023].

<https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/doktoraty-wdrozeniowe---czyli-jak-wygrac-trzy-razy> [dostęp: 11.08.2023].

<https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780197583104.001.0001/acref-9780197583104-e-866> [dostęp: 11.08.2023].

NOTA O AUTORZE

Mikołaj Piotrowski – doktorant Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

ABOUT THE AUTHOR

Mikołaj Piotrowski – PhD student at the Doctoral School of the University of Warmia and Mazury in Olsztyn.